

პროფესორი ალექსანდრე ბაკურაძე
(დაბადების 110 წლისთავთან დაკავშირებით)

2015 წლის 11 დეკემბერს 110 წელი სრულდება ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთ უდიდესი ფიზიოლოგის, ამაგდარი, მართლაც რომ ეპოქალური მნიშვნელობის მეცნიერის, თვალსაჩინო მკვლევარის და ღვაწალმოსილი პედაგოგის, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორის, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის, პროფესორ ალექსანდრე ბაკურაძის დაბადებიდან.

ალექსანდრე ბაკურაძე დაიბადა 1905 წლის 11 დეკემბერს საქართველოში, წალკის რაიონის სოფელ რეხაში. 1924 წელს მან დაამთავრა საშუალო სკოლა თბილისში და იმავე წელს შევიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტზე, რომლის დამთავრების შემდეგ, 1930 წელს იგი ასისტენტად მიიწვიეს ახლადდაარსებულ თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტის ნორმალური ფიზიოლოგიის კათედრაზე. 1938 წელს იგი კათედრის დოცენტად აირჩიეს, ხოლო 1945 წლიდან ოთხი ათეული წლის განმავლობაში, 1985 წლამდე, იგი ფიზიოლოგიის კათედრის გამგე ბრძანდებოდა და სამედიცინო ინსტიტუტში (დღეს – თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი) ხელმძღვანელობდა მედიკოსთა მომზადების პროცესში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, განმსაზღვრელი დისციპლინის სწავლებას და კვლევას. დღეს მოღვაწე ბევრი სახელოვანი მედიკოსი თუ მეცნიერი-ბუნებისმეტყველი თავს ალექსანდრე ბაკურაძის მოწაფედ თვლის და ამაყობს ამით.

1933 წელს ალექსანდრე ბაკურაძემ, ივანე ბერიტაშვილის მიწვევით, შეთავსებით დაიწყო მუშაობა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ამიერკავკასიის ფილიალის საქართველოს განყოფილების ბიოლოგიის სექტორში. ამ უკანასკნელის ბაზაზე 1935 წელს ჩამოყალიბდა ფიზიოლოგიის ინსტიტუტი - საბუნებისმეტყველო მეცნიერების უდავო ფლაგმანი საქართველოში. 1934-35 წლებში ა. ბაკურაძე ლენინგრადსა და მოსკოვში ეცნობოდა ახალ მეთოდებს და თავადაც აწარმოებდა კვლევას ი. პავლოვის, ე. ლონდონის და ი. რაზენკოვის ლაბორატორიებში. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, იგი 1951 წლამდე განაგრძობდა კვლევით მუშაობას ფიზიოლოგიის ინსტიტუტში.

1951 წელს ალექსანდრე ბაკურაძე საქართველოს ჯანდაცვის სამინისტროს კურორტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის პათოლოგიური ფიზიოლოგიის ლაბორატორიის გამგედ დაინიშნა. მიუხედავად იმისა, რომ 1966 წელს იგი კვლავ მიიწვიეს ფიზიოლოგიის ინსტიტუტში, სადაც მან პრიმატების ქცევის შემსწავლელი ლაბორატორია ჩამოაყალიბა, იგი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა მრავალ სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოს კურორტოლოგიაში როგორც კურორტოლოგიის ინსტიტუტში, ისე ბორჯომის საბაზო სანატორიუმში "ლიკანი".

1968-1975 წლებში ა. ბაკურაძე საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ი. ბერიტაშვილის სახელობის ფიზიოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი იყო.

ალექსანდრე ბაკურაძის სამეცნიერო კვლევის ინტერესი სამი მიმართულებით ვითარდებოდა: ვისცერული სისტემების ფიზიოლოგია, ნეიროფიზიოლოგია და ნეიროფსიქოლოგია, ექსპერიმენტული კურორტოლოგია და ფიზიოთერაპია.

ალექსანდრე ბაკურაძე, ივანე ბერიტაშვილთან ერთად, ავტორია ფუნდამენტური გამოკვლევებისა ზურგის ტვინის ფიზიოლოგიაში, რომელსაც მოჰყვა უკუშეკავების მოვლენისა და შემაკავებელი ნეირონების აღმოჩენა (1940). ა. ბაკურაძემ ერთ-ერთმა პირველმა გამოიყენა ზურგის ტვინის ბიოპოტენციალების ელექტროგრაფიული

რეგისტრაცია და აჩვენა, რომ ზურგის ტვინის ზოგადი შეკავება ხორციელდება როლანდის ჟელატინისებური სუბსტანციის მეშვეობით. თანამშრომლებთან ერთად, მან საქართველოში პირველმა დაიწყო პრიმატებში დასწავლისა და მეხსიერების პრობლემების დამუშავება, მეხსიერების პროცესებში ტვინის ცალკეული სტრუქტურის, განსაკუთრებით კი - პრეფრონტალური ქერქის როლის შესწავლა. ამ გამოკვლევებით ნაჩვენებია, რომ სივრცითი დაყოვნებული რეაქციების შესრულებაზე პასუხისმგებელი სუბსტრატის ცენტრალური ღარის ირგვლივ მდებარე ქერქის შუა და უკანა უბნებია.

ი. პავლოვისა და ი. რაზენკოვისაგან შეთვისებული მრავალი იდეა ალექსანდრე ბაკურაძემ წარმატებით გამოიყენა და განავითარა თავის შემდგომ ნაშრომებში. საყოველთაოდ აღიარებულია ა. ბაკურაძის დამსახურება საჭმლის მონელების ფიზიოლოგიის განვითარებაში, შიმშილისა და მამღრობის რეგულაციის ნეიროჰუმორული მექანიზმების შესწავლაში. იგი სამეცნიერო მოღვაწეობის დაწყებიდანვე დაინტერესდა ი. პავლოვის ნაშრომებით საჭმლის მონელების ფიზიოლოგიაში და მის ლაბორატორიაშივე აითვისა საჭმლის მომნელებელი ტრაქტის და პირობითი რეფლექსების კვლევის რთული მეთოდები.

ცხოველების საჭმლის მონელების ფიზიოლოგიის საკითხების შესწავლის პროცესში ა. ბაკურაძე ცდილობდა გაერკვია ნერვული სისტემის როლი საჭმლის მომნელებელი ორგანოების ფუნქციის რეგულაციაში. ამ მიზნით შესწავლილი იყო ტვინის ღეროს რეტიკულური ფორმაცია, ჰიპოთალამუსი, ლიმბური სისტემა და ტვინის სხვა სტრუქტურები. მან დაადგინა ნერვული სისტემის როლი გასტროინტესტინური ჰორმონების - გასტრინისა და დუოდენური სეკრეტინის წარმოქმნაში და რეგულაციაში, აგრეთვე, დადგენილ იქნა კუჭისა და კუჭქვეშა ჯირკვლის სეკრეციული მოქმედების დროს ამ ჰორმონების სისხლში გადასვლის ნერვული მექანიზმი. ი. პავლოვისა და მისი თანამშრომლების მიერ პანკრეასზე ფისტულის დადების წარუმატებელი მცდელობების შემდეგ, ალექსანდრე ბაკურაძემ შეარჩია პანკრეასზე ფისტულის უვნებლად დადების ადგილი, ფისტულაში მოათავსა მის მიერ კონსტრუირებული მსუბუქი, ორიგინალური კანულა, რომლითაც მარტივად, სპეციალური ონკანის საშუალებით შესაძლებელი გახდა პანკრეასის წვენის გარეთ გამოტანა და შესწავლა, ან პანკრეასის წვენის ბუნებრივი გზით თორმეტგოჯა ნაწლავში მისი სეკრეტირება. მისი ნაშრომების დიდი ნაწილი ეძღვნება შიმშილისა და მამღრობის მექანიზმების შესწავლას. მანვე შეიმუშავა საჭმლის მომნელებელ ტრაქტში სეკრეციული პროცესების კვლევის სხვა ორიგინალური მეთოდები.

ალექსანდრე ბაკურაძემ დაამუშავა ავადმყოფთა გამოკვლევის და მკურნალობის ზოგიერთი მეთოდი, რომელიც წარმატებით გამოიყენებოდა გასტროენტეროლოგიური პროფილის სანატორიუმებში. იგი, აგრეთვე, აქტიურად შეისწავლიდა საჭმლის მომნელებელი და გამომყოფი სისტემის ურთიერთკავშირსა და ურთიერთგავლენას, მათ ურთიერთმაკორეგირებელ მოქმედებას.

ალექსანდრე ბაკურაძის ნაშრომები ექსპერიმენტული კურორტოლოგიისა და ფიზიოთერაპიის სფეროში შეეხება ფიზიკური და კლიმატური ფაქტორების ზემოქმედებას საჭმლის მომნელებელი ტრაქტის, გულ-სისხლძარღვთა სისტემის მუშაობაზე, ექსპერიმენტული ართრიტების მიმდინარეობაზე, პერიფერიული ნერვული სისტემის აღდგენასა და ჭრილობების შეხორცებაზე.

ყურადღებას იქცევს ალექსანდრე ბაკურაძის მიერ დამუშავებული ბალნეოლოგიური ფაქტორების ორგანიზმზე მოქმედების ერთიანი ნეიროჰუმორული და კუჭისა და კუჭქვეშა ჯირკვლის სეკრეციულ ფუნქციაზე მინერალური წყლების გავლენის თეორიები, რომლებმაც კურორტოლოგთა შორის საყოველთაო აღიარება მოიპოვა.

1941-45 წლებში, მეორე მსოფლიო ომის დროს, ალექსანდრე ბაკურაძე მუშაობდა ევაკოპოსპიტალებში, სადაც თავში დაჭრის შედეგად კონტუზირებულ და ეპილეფსიით დაავადებულ მებრძოლებს ელექტროენცეფალოგრაფიულ გამოკვლევებს უტარებდა. ა. ბაკურაძემ, ი. ბერიტაშვილთან და სხვა მეცნიერებთან ერთად, ექსპერიმენტულად შეისწავლა აფეთქების ტალღის მოქმედება ორგანიზმის სხვადასხვა სისტემაზე და აფეთქებით გამოწვეული დაზიანებისაგან დაცვის საშუალებები შეიმუშავა. იმავე პერიოდში ალექსანდრე ბაკურაძემ თბილისის ფარმაცევტულ ქარხანაში ააწყო კუჭის ნატურალური წვენის წარმოება და ამით ნაწილობრივ მაინც შეავსო ამ პრეპარატის დეფიციტი, რადგან მისი მწარმოებელი ქარხნები იმხანად ოკუპაციის არეალში იყო.

ალექსანდრე ბაკურაძეს დიდი დამსახურება აქვს ექიმთა მრავალი თაობის აღზრდაში, მან შექმნა დიდი სამეცნიერო სკოლა. ალექსანდრე ბაკურაძე 300-მდე სამეცნიერო ნაშრომის, მათ შორის - 4 მონოგრაფიის ავტორია. მათი უმეტესობა ქრესთომატიულია მკვლევარი ფიზიოლოგებისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ბატონი ალექსანდრე მოწაფეების მხრივ რეკორდსმენი იყო. მისი ხელმძღვანელობით და კონსულტაციით შესრულდა 27 სადოქტორო და 92-ზე მეტი საკანდიდატო დისერტაცია მედიცინის არაერთი მიმართულებით: ფიზიოლოგია, ნევროლოგია, ფსიქიატრია, კარდიოლოგია, კურორტოლოგია და ფიზიოთერაპია, გასტროენტეროლოგია, თერაპია, უროლოგია, კანისა და ვენერიული სნეულებები, ფარმაკოლოგია, ბიოფიზიკა, პათოფიზიოლოგია, ქირურგია, ოფთალმოლოგია, ოტორინოლარინგოლოგია. მისი მოსწავლეები, ქართველებთან ერთად, იყვნენ სომხები, აზერბაიჯანელები, რუსები, დაღესტნელები, ჩეჩნები, ყაზახები,....

ბატონი ალექსანდრე მეცნიერებაში მართლაც რომ ნამდვილი დიდოსტატი, უმაღლესი კვალიფიკაციის პროფესიონალი, ენციკლოპედიური ცოდნის მეცნიერი, ფილიგრანული ქირურგი, ბრწყინვალე ექსპერიმენტატორი, მრავალი აღმოჩენისა და მეცნიერული ფაქტის ავტორი, ორიგინალურად მოაზროვნე, მიღებული ახალი მონაცემების მართებულად განსჯის, საკუთარი და სხვა მკვლევარების მონაცემების ახლებურად და სისტემურად გაანალიზების უნარის მქონე ადამიანი ბრძანდებოდა. თუნდაც, იმის გახსენებას საკმარისი, რომ ცნობილი ქართველი დასტაქარი, არჩილ ერისთავი ალექსანდრე ბაკურაძის ხელმძღვანელობით და მასთან ერთად ეუფლებოდა „პატარა კუჭის“ ნატიფ და რთულ მეთოდოლოგიას.

ამასთან, ალექსანდრე ბაკურაძე, უნიჭიერესი მეცნიერი და მკვლევარი, შესანიშნავი პედაგოგი გახლდათ. მისი ლექციები და ლექციებზე დემონსტრირებული ორიგინალური ექსპერიმენტები თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტში მისაბადი იყო კოლეგებისა და ახალგაზრდებისათვის. მის მიერ ჩატარებული გამოცდა არა მარტო და არა იმდენად სტუდენტის შეფასების პროცესი იყო, არამედ მასწავლებლისა და მოსწავლის აკადემიური ურთიერთობის გაგრძელებას და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სწავლის ეტაპსაც კი წარმოადგენდა. ამის მიღწევა ხომ კომპეტენტურობის, პროფესიონალიზმისა და ჰუმანურობის შერწყმის გარეშე შეუძლებელია.

ალექსანდრე ბაკურაძის 55 წლის სამეცნიერო პედაგოგიური მოღვაწეობის პერიოდში მასთან თანამშრომლობდა მრავალი წარმატებული მეცნიერი და პედაგოგი.

აი, მისი თანამოზრდებისა და მოსწავლეების არასრული სია, ვინც დღეს ჩვენს შორის აღარ არის, ვინც დამოუკიდებლად და ყველამ ერთად გამოკვეთილი კვალი დატოვა ქართულ მეცნიერებაში მისი განვითარების რთულ, არაერთმნიშვნელოვან პერიოდში და განსაზღვრა ქართული სამეცნიერო სიტყვის ოქროს ხანა: გიორგი ვაწაძე, დიმიტრი გედევანიშვილი, ოსიკო გელაშვილი, ნინო ბებურიშვილი, აკაკი ფანცხავა, სალომე

კლიმატი, ნადეჟდა სალუქვაძე, ზურაბ კობახიძე, ავთანდილ აბესაძე, ალექო სიხარულიძე, ოთარ მდინარაძე, გოგი დემეტრაძე, გორგასლან მირზიაშვილი, კარლ შტრაუსი, მიხეილ მინდაძე, რევაზ ჩუბინიძე, თენგიზ ახმეტელი, გიორგი ბოჭორიშვილი (უფროსი), დავით ტვილდიანი, გივი ვეფხვაძე, მეგი დათეშიძე, თინათინ ნიკოლაევა, არჩილ ასათიანი.... ბატონმა არჩილმა გადაიბარა და ღირსეულად განაგრძო მისი მასწავლებლის დაწყებული საქმე თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის ფიზიოლოგიის კათედრაზე.

ბატონი ალექსანდრეს პიროვნულ თვისებათა პალიტრა ძალზე მდიდარია: უაღრესად გულისხმიერი, დაუზარელი, პრინციპული, მომთხოვნი, ამავედროულად – ძალიან სადა, კეთილი, გულგაშლილი და ხელგაშლილი; იგი სიამოვნებით და დაუმაღლებლად იძლეოდა რჩევა-დარიგებებს, უზიარებდა თავის დიდ გამოცდილებას ყველას, ვინც კი მას მიმართავდა.

იგი გახლდათ ტვინის შემსწავლელი საერთაშორისო ორგანიზაციის (IBRO) წევრი, მრავალჯერ იყო არჩეული ი. ბერიტაშვილის სახელობის საქართველოს ფიზიოლოგთა საზოგადოების გამგეობის წევრად (სწავლული მდივანი, თავმჯდომარის მოადგილე, თავმჯდომარე) და ი. პავლოვის სახელობის ფიზიოლოგთა საკავშირო საზოგადოების პრეზიდიუმის წევრად; იგი ხელმძღვანელობდა ქართული ენციკლოპედიის ფიზიოლოგიის სექციას, იყო რამდენიმე სამეცნიერო ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრი.

ალექსანდრე ბაკურაძე მრავალი სამეცნიერო ფორუმის მონაწილე, საჭმლის მონელების ფიზიოლოგიის, ექსპერიმენტული კურორტოლოგიისა და ფიზიოთერაპიის საკითხებისადმი მიძღვნილი რამდენიმე მასშტაბური, საკმარისად ფართო გეოგრაფიის მქონე კონფერენციის ორგანიზატორი ბრძანდებოდა. მისი ღვაწლი ქართული სამეცნიერო სკოლის და სამედიცინო განათლების სფეროში აღნიშნულია ი. თარხნიშვილის პრემიით, მრავალი სახელმწიფო ჯილდოთი. იგი უყვარს ყველას და პატივს სცემს ყველა, ვისაც ადამიანური თუ საქმიანი კონტაქტი ჰქონია მასთან; მისი სამეცნიერო მემკვიდრეობა კიდევ დიდხანს იქნება ორიენტირი ქართულ ბუნებისმეტყველებასა და მედიცინის დარგში მოღვაწე მკვლევარებისათვის.

პროფესორი გურამ ბეჟაია,
საქართველოს ივანე ბერიტაშვილის სახელობის
ფიზიოლოგთა საზოგადოების პრეზიდენტი, ივანე
ბერიტაშვილის ექსპერიმენტული ბიომედიცინის
ცენტრის სამეცნიერო კონსულტანტი

პროფესორი ირინე კვაჭაძე,
საქართველოს ივანე ბერიტაშვილის სახელობის
ფიზიოლოგთა საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტი,
თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო
უნივერსიტეტის ფიზიოლოგიის დეპარტამენტის
ხელმძღვანელი